

Úvod

Banská Bystrica, od roku 1255 *slobodné kráľovské banské mesto* (lat. *Vila Bis-tricia* neskôr *Neosolium*, nemecky *Neusohl*), krátko od nástupu 3. tisícročia sídlo samosprávneho kraja, bola od 1. polovice 18. storočia centrom väčších územno-správnych celkov. Významným mestským sídlom domáceho, ale i európskeho významu, sa vlastne stala už počas stredoveku, krátko po získaní mestských privilégií. Môže za to vďaka jednak rudnému bohatstvu okolitých hôr banskobystrickej oblasti, ale najmä pracovitým rukám baníkov a zručnostiam hutných odborníkov. Títo *majstri svojho remesla* dokázali vzácnu rudu nielen vydolovať, ale svojou prácou a umom ju pretaviť na ušľachtilý kov. A ten, osobitne v časoch rozvinutého stredoveku, ale i neskôr, v podobe vzácnej, tzv. *uhorskej* medi alebo čierneho striebra, mesto a región dôstojne reprezentoval na trhoch celej Európy.

Po nástupe nového veku k prezentácii privilegovaného mesta Banská Bystrica začala prispievať tiež *vyššia mestská latinská škola*, od 17. storočia známa ako *gymnázium*, ktorá sa systémom, obsahom i charakterom vzdelávania, postupne približovala úrovni škôl z prostredia západnej časti Európy. Škola a s ňou i mesto, sa tým dostáva nielen do povedomia príslušníkov vyšších spoločenských kruhov v širokom domácom prostredí, ktorí si na toto vzdelávacie zariadenie zapisujú svojich synov. Vďaka kvalitne pripraveným absolventom sa stáva známou aj na pôde zahraničných univerzít, najmä v Nemecku. Viaceré bibliografické prehľady, najmä za obdobie 17. i 18. storočia sú svedectvom toho, že ne jeden z absolventov banskobystrickej školy alebo potom aj ako jej pedagóg, verejnými prednáškami a publikovanými prácami, dôstojne prezentoval svoju *almamater* a tým aj mesto, v oblasti vedy či kultúry, na pôde európskych univerzít a učených spoločností.

V súčasnosti sa Banská Bystrica už nemôže pochváliť bohatstvom medi, ani striebra, po ktorom zostali len názvy ulíc a námestia alebo produktov z týchto ušľachtilých kovov. Zato početné vzdelávacie zariadenia v meste dodnes nadväzujú na dobré meno a tradície banskobystrických škôl z minulosti, na dielo či odkaz svojich učiteľov a odchovcov. Mnohí obetaví pedagógovia týchto škôl alebo ich nadaní študenti, z ktorých vyrástli a vyrastajú vzdelaní, aktívni absolventi, naďalej robia dobré meno banskobystrickej škole, ktorá im dala základ vzdelania, podobne tiež mestu, v ktorom študovali. Na takejto ušľachtilej činnosti, pritom na najvyššej, univerzitnej úrovni, má už takmer dve desiatky rokov podstatný podiel Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici (ďalej UMB BB). Výsledkami kvalitnej práce vedenia a svojich pracovníkov, úspešnou akreditáciou v roku 2010 potvrdila status univerzity, na základe čoho ju Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, začlenilo medzi elitné vysoké školy univerzitného typu. Jednou z *gratulačných kyticiek* univerzite k jej dvadsaťročnému jubileu by malo byť aj dielo, zostavené z príspevkov pamätníkov, pracovníkov ako i súčasných predstaviteľov či zástupcov jednotlivých súčastí Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Do čias uvedeného výročia sa nám, s poľutovaním, podarilo pripraviť k vydaniu

iba základnú, *pracovnú* verziu diela, do značnej miery upravenú i vďaka poznámkam recenzentov, tiež vzácných pamätníkov tohto diania.

Vzhľadom na dávne vzdelávacie tradície mesta, cieľom úvodnej časti je priblížiť stručný pohľad na svetlé stránky vzdelávania v Banskej Bystrici, s akcentom na stredné školstvo, a to od stredoveku až po súčasnosť. V nadväznosti na to nasleduje prehľad histórie vzniku a vývoja vysokoškolských inštitúcií, ktoré klesli cestu k univerzitnému vzdelávaniu v meste a dve z nich potom dali základ Univerzite Mateja Bela. Ďalšia, podstatná časť práce, je venovaná prehľadnému náčrtu vývoja univerzity a jej jednotlivých súčastí, od vzniku až takmer do súčasnosti. Kvôli ucelenejšiemu pohľadu na vysokoškolský vzdelávací systém v meste, dielo venuje tiež priestor ostatným vysokým školám v Banskej Bystrici a niektorým ďalším významným kultúrno-vzdelávacím inštitúciám, s ktorými univerzita spolupracuje pri plnení svojho poslania.

Ako zostavovateľ a autor značnej časti diela, zároveň tiež študent a potom viac ako štyri desiatky rokov učiteľ tejto vysokej školy, by som tento úvod ešte rád doplnil pár poznámkami. Prehľad autorského kolektívu svedčí o tom, že na tvorbe publikácie má podiel pestrá skladba spoluautorov, ktorí svojimi príspevkami vzácnne prispeli k jej vypracovaniu, za čo im patrí osobitná vďaka. Prítom obsahová nejednotnosť, nevyváženosť a dokonca absencia časti dohovorovaných podkladov, obmedzený rozsah a krátke časové rozpätie na tvorbu kompletného diela, majú podiel na tom, že sa nám do čias blížiaceho sa univerzitného jubilea nepodarilo vypracovať podrobnú, ucelenú, syntetizujúcu monografiu podľa pôvodných predstáv, ktorá by literárnovedným štýlom, do dôsledkov analyzovala všetky otázky, fakty a argumenty spojené so vznikom, vývojom či miestom alebo postavením Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Toto kolektívne dielo uvedených spoluautorov *zviditeľňujeme* touto formou vlastne ako prvotný výstup z projektu Univerzitnej grantovej agentúry (UGA) č. I/10-009-02: *História vysokoškolského vzdelávania v Banskej Bystrici, vznik a vývoj UMB*. Doplnené a upravené do súčasnej podoby aj na základe niektorých pripomienok recenzentov, považujeme ho len za čiastkový, faktografický ilustračný náčrt problematiky. Chceme tým zachovať v písomnej forme aspoň redakčne upravené podklady, zozbierané od spoluautorov, hoci spravidla v rozdielnej obsahovej štruktúre. **Na tento, viac-menej pracovný materiál by prirodzene mohla a mala nasledovať tvorba obsiahlejšej a ucelenej monografie k problematike.** Napriek tomu chcem vyjadriť presvedčenie, že sa nám v nasledujúcich riadkoch podarilo obsiahnuť mnohé podstatné atribúty alebo svedectvá histórie i súčasnosti univerzity a jej predchodkyň, ktoré ostanú natrvalo zachované. A tak som úprimne rád, že môžeme touto formou, hoci len skromným dielom, prispieť k dvadsaťročnému jubileu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a knihu predložiť pani rektorky a ostatným predstaviteľom univerzity i všetkým tým, ktorí sa cítia byť jej súčasťou alebo aspoň prechovávať k nej úprimný vzťah a úctu.

Pavol Martuliak
11. júna 2012